

ÉVFORDULÓK

„Erre hallgassatok, és ti meghalljátok!”

*Lantos Sebastyén deák emlékezete**

1556 január 31-én, tehát 450 esztendővel ezelőtt a következőket írja urának, Nádasdy Tamás nádorispánnak tisztartója, Perneszy György: „Tinódi Sebastyén, megunván immár e földi muzsikát, megtért az égiekhez, hogy ott, az angyalok között sokkalta jobbat tanulhasson; tetemét e hónap utolsó előtti napján a sári atyák hamvai mellé helyeztem. Haldokolva pedig rám parancsolt, hogy én se sokáig maradjak itt, hanem kövessem őt, hogy én is megtanulhassam az égi muzsikát.”

Ezeket a sorokat olvasva január egy másik nagy halott költője, Csokonai juthat eszünkbe, aki a halálos ágyánál álló barátját arra kéri, mutatná őt be az érkező orvosnak, cserébe ő is „auffürolja” őt Jézus Krisztusnak...

Így tréfálkozni utolsó perceikben csak a legnagyobbak tudtak.

De ki is volt Tinódi, az első magyar zeneszerző, akinek életműve fennmaradt? Tehetségtelen komponista, mint a hibás megfejtéseket közreadó Mátray Gábor nyomán Liszt vélte? Ellenkezőleg: kiváló zeneszerző és lantjátékos, mint nemrég Lantos Szabó István, a kottában rögzített dallamok első igazi megfejtője bizonyítja? Fűzfapoéta, aki korának nagyszerű eseményeit „vala-valás” versekbe szerkesztve tudta csak kortársai elé tárni, amint azt Kazinczy, és nyomán Kölcsey állította, hosszú időre meghatározva Tinódi helyét a magyar költészetben? Vagy az első olyan költőnk, aki magyar nyelven monumentális versciklusokat alkot, és vannak olyan költői teljesítményei is, amelyek egy Balassit, egy Gyöngyösit ihletnek meg? Igazmondó történetíró, akitől sokan tanultak és másoltak?

Úgy gondolom, hogy a jeles, korán eltávozott történettudósnak, Szakály Ferencnek volt igaza: „Tinódi valódi jelentősége a magyar művelődés történetében csakis akkor mutatkozhat meg, ha életművét pontosan fordítva szemléljük, mint az eddig általában szokás volt. Tehát ha nem annyira főként kortörténeti témák iránt érdeklődő középszerű költőnek és jó zeneszerzőnek, hanem olyan szerencsés alkatú krónikásnak látjuk és látatjuk, aki – valóban közepes költői és kifejezetten jó zeneszerzői képességek birtokában – olyan széles rétegekhez jutatta el mondanivalóját, mint azóta is kevés történész, vagy talán egy sem.”

Ha végignézzük Szakály Ferenc 1984-es Tinódi-könyvének helynévmutatóját, 236 várost, községet találunk a Kárpát-medence egész területéről, sőt néhány német és török település nevét is megörökítette Tinódi (aki török témájú históriájával – „Szulimán császár Kazul basával való viadalja” – akár az első magyar orientalistának is mondható). Ahová lehetett, maga is elment: „sokat futostam, tudakoztam, sokat es költöttem. Igazmondó jámbor vitézektől, kik ez dolgokba jelön voltak, értekösztem. Sem adományért, sem barátságért, sem félelemért hamissat bé nem írtam, az mi keveset írtam, igazat írtam” – írja Krónikája előszavában.

2006-ban tehát nagyon sok helyen kellene rá emlékezni, hiszen nélküle sok fontos esemény, név, összefüggés talán örökre feledésbe merült volna.

* A szerző nemrég hangfelvételen rögzítette Tinódi Krónikájának nagy részét, mely az évfordulóra számos fontos frott dokumentummal együtt CD-ROM formájában fog megjelenni az Arcanum Kiadó gondozásában. (Szerk.)

Idézzük most fel röviden életútjának fontosabb állomásait. (Ehhez Szentmártoni Szabó Géza irodalomtörténészől kaptam nagy segítséget).

Január 20-án, Sebestyén nap körül születik meg, feltehetően 1510-1515 között, minden bizonnyal a Baranya megyei Tinód községben (bár egyesek a Bihar megyei, románul Tinăud nevet viselő falut is lehetségesnek tartják, amely közel volt későbbi gyámola, Török Bálint alföldi birtokaihoz). A család nem nemesi eredetű, mint a Ferdinándtól kapott címereslevélből kiderül: „...Te ugyan tisztességes és semmiképpen nem szégyellhető szülőktől származtál, de olyanoktól, kik a polgári állapotból nem emelkedtek ki, sem a nemesség fényére nem jutottak el...”

Első ismert éneke bibliai témájú, a „Judit asszony históriája” 1535 körül keletkezett, talán éppen Judit lánya születése ihlette. Ezután a keltezetlen, de valószínűleg 1538 körül Dombóváron írt „Jáson és Média” a következő, amelyről tudunk. Ennek versfőiben (a kezdősorok kezdőbetűiből keletkező szövegben) balkeze nehéz sebérol panaszodik, erre a sebesülésre utal a címerben látható kardpengét fogó kéz, melynek mutatouija a lant felé mutat. Vagyis Tinódi a kardot sebe miatt lantra cserélte. Volt, aki ebből az ábrázolásból arra következtetett, hogy az énekmondó három ujját elvesztette, ez nyilvánvalóan nem lehet igaz.

1541-ben, még Szigetváron írja meg Buda elvesztét és ura Török Bálint fogságát, majd ugyanezt a történetet 1542-ben, már Baranyavárott, az Istvánffy birtokon kibővíti Perényi Péter és Majláth István törbecsalásának történetével. Egy évvel később Verböczy Imre kozári (ma: Egyházaskozár) viadalát foglalja énekbe, ekkor már az ő vendégszeretét élvezzi Daróvárott.

Ebben az évben Dombóvár és környéke török kézre jutván, 1544-ben Kassán, majd Nagyszombatban tűnik fel, itt írja meg a felvidéki vonatkozású „Az szalkai mezőn való viadalról” című énekét. Talán már a város lakójaként 1545-ben Kassán írja az elveszett „Török császárok krónikájok”-at, majd ugyanitt 1546-ban az említett török témájú históriát.

1548-ban Nyírbátorban jár, ahol hiába várja az országgyesítést előkészítő, nagy jelentőségű tárgyalásokat, hát megírja jól ismert énekét a „Sokféle részögösről” „nagy szoméhságába”. 1548 hideg telén Kassán – már biztosan saját kőházában, melynek helyét a kései utódok 1900 június 10-én emléktáblával jelölték meg – az egri várat fogságba esett ura, Perényi Péter kérésére Ferdinánd ellenében is megtartó Varkucs Tamást énekli meg. 1549-ből két ugyanitt írt éneke maradt fenn: a Dávid királyról szóló, majd a négy felvidéki végvár Ferdinánd parancsára történő lerontásáról írt „Szitnya, Léva, Csábrág és Murány váraknak megvevése”, amelynek legfontosabb gondolata: „Ti magyarok, jobb, ha mind egygyle lésztek / Mint eddig, egymást ne úgy szeressétek / Úgy ad Isten jó szerencsét tinéktök / És megszabadítja idegen néptől földetök.” (Egy személyes megjegyzés: sokat énekeltem ezt az „áthallásos” éneket felvidéki barátainak klubesteken, és egyszer szerencsém volt élő adásban is elénekelni a Magyar Televízióban a nyolcvanas évek közepén.)

1550–51–52-ben, szintén Kassán keletkezik a magyar huszárok németországi haditetteit dicsőítő „Károl császár hada”, a török-magyar „baráti mérkőzésről” írt Kapitán György bajviadala, a himnikus „Hadnagyoknak tanúság”, valamint az Erdélyi história summája, a „János király fiáról való szép krónika”, majd a „Szegedi veszedelem” – intés a vitéz hajdúknak, akik gyakran „felejtik Istenöket” – a Temesvár veszéséről, valamint a Zsigmond királyról írt krónika.

1552 végén már Egerben jár, ahol saját fülével akarja hallani a vár megtartásának hihetetlen történeteit a sokszoros török túlerővel szemben. (Itt meg kell jegyeznünk, hogy Tinódit nagyon ritkán lehet pontatlanságon érni. Még a tőle távoli szegedi eseményekről is, amelyekről csak nagyon kevés szemtanú tudott beszámolni, hiszen a törökök csaknem mindenkit levágtak, híven tudósít.)

Egri históriáját Zsámboki rövidítve latinra is lefordítja, ez segít abban, hogy Ferdinándtól nemességet kapjon 1553. augusztus 25-én, Bécsben. Ő is summába foglalja az eseményeket, hiszen nem mindenütt lehetett alkalma arra, hogy több órás előadásban részletesen taglalja a várvívást, jóllehet az akkori hallgatók, a végvári vitézek számára, főként avatott énekest hallgatva lebilincselő lehetett bármilyen hosszú história. Hiszen maga Tinódi írja: „Ez jelenvaló könyvecskét szörzeni nem egyébert gondolám, hanem hogy az hadakozó, bajvívó, várak-várasok rontó és várban szorult magyar vitézőknek lenne tanúság üdvesség, tisztosság megmaradásokra...”

Útban nagy munkája nyomtatásának helyszínére felé megáll „Aranlábú Debrecen városában”, ahová Török Bálint családja menekült, megírja a vitéz fiú, János haditetteit, valamint a töredékben fennmaradt Jónás próféta történetét. Már Erdélyben, a Kis-Küküllő melletti Bonyhán, Bethlen Farkas házában szerzi „bosszúénekét” a gonosz udvarbírákról és kulcsárokról, akik szegény vándor énekmondót fagyos étkekkel és bűdös borral tartják, ez minden bizonytalanságon népszerű lehetett „kollégái” körében.

A nagy Erdélyi történelem már Kolozsváron íródik egy iratos házból 1553 karácsonya után. A Krónika nyomtatása idején még két éneket ír Budai Ali basáról és Ördög (Teufel) Mátyásról. A nyomtatást Hoffgreff György 1555. március 14-én fejezi be. Még ez évben Pozsonyban népszerűsíti munkáját.

Több énekéről már nem tudunk, de a számára kiutalt borral kapcsolatos feljegyzések tanúsítják, hogy 1555. március 22–27. között ismét Egerben járt „cum servitore”, azaz szolgájával. Tovább dolgozott tehát, és hogy tervei voltak, azt tanúsítják saját sorai (a Krónika előszavából): „Ha pedig azt értöm, hogy az én munkám jónak és kellemetősnek teccik tőnéktek, ezután es ajánlom enmagamat míg az Úristen életet ez világba, az jövőendő szerencsákat és hadakat, vitézségeket jóakarattal, gondviseléssel, igazán jámborul öszveszednöm, írnom és kiadnom igyeközöm: kiből az vitézők minden igyökbe körösztvény módra tuggyanak üdvességökre bölcsen járnai, hadakozni.”

Lantos Sebestyén deák igazmondása, egyenessége, istenfélelme, a pártos magyarokat összebékíteni igyekevése ma is példa lehet számunkra.

Érdemes lenne a Népligetbe „száműzött” szobrát, Bezerédy Gyula alkotását, mely eredetileg a Népszínház előtt állt, az évforduló alkalmából méltó helyen újra felállítani.

Kobzos Kiss Tamás

Százhetvenöt éve született O'sváth Pál

„Mindenek előtt áll előttem a hűség a fajtámhoz” – írja gróf Széchenyi István a Kelet Népében, s akiről még mindez elmondható a *Sárrét nagy krónikása*, Bihar nagy szülőtte, O'sváth Pál, aki 1831. január 4-én Kismarjában látta meg a napvilágot.

O'sváth Pál önéletrajzi töredéke, amit öreg korában Budapesten írt, ma a berettyóújfalui Bihari Múzeum tulajdonában található.¹ Annak első részében megemlékezik a család múltjáról, akik székely eredetűek, első ősük János királlyal jött az országba. A szétszóródott O'sváthok egyik ága Berettyóújfaluban volt birtokos és az édesapja is ott született 1800-ban. Róla írja, aki Kismarjában „tanító ember” ... „hosszám hasonló vékony, de izmosabb, erősebb ... magas termetű férfi volt” ... „Nagy magyar, de azért a más nyelvű és más hitűek irányában jó indulattal viselkedett. A nemzetiségi izgatásokat lelkéből gyűlölte, Kossuthnak nagy tisztelője volt, és az osztrák uralomtól nemzete javára semmi jót nem remélt.” Édesanyjáról is megemlékezik: „Kedves Anyám: Kovács Klára nevet viselt. Apja kismarjai Kovács Mihály volt, aki 24 gyermekével gazdagította nemzetét és viruló egészségben 100 éven túl élt.” Édesanyja 12. gyermekével 42 éves korában halt meg, s kéri az Istent „adjon a hazának sok ilyen anyát!”

Magáról a következőket írja: „Kevés időt töltöttem a szülői háznál, mert már tízéves koromban a derecskei gimnázium növendéke lettem, s azon túl csak az iskolai szünidőt töltöttem otthon.” Derecskén 4 osztályt két év alatt végzett el, majd a debreceni Kollégiumban tanult. Bölcséleti és jogi tanulmányai befejeztével Nagykállóba ment tanítani, s 1848 tavaszán „mint testileg-lelkileg kifejtett”, de csak 17 éves ifjú lépett első köze a 10. önkéntes honvéd zászlóaljba. Mindjárt tizedes lett és örült a szép felszerelésnek, de aggodalmat keltett benne, hogy V. Ferdinánd császár-király hűségére esküdtek fel, s nem is búsult a lemondása miatt, mert nem érezték magukat „többé lekötöttnek”.

Az „első golyóváltástól az utolsóig” részt vett a szabadságharcban. Először a rácok ellen a Bánátba vezényelték, majd 1849 januárjában Görgey fővezérlete alatt Kmety hadseregébe

¹ Ezúton köszönöm az életrajztöredék másolatát.